

## ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Небеська М.С.,  
Салман А.С.

*У статті досліджена сутність органів внутрішніх справ як суб'єктів запобігання злочинності, з'ясовано їх місце в попереджувальній діяльності. Виділено самостійні напрями запобігання злочинності в рамках підрозділів органів внутрішніх справ. Зазначені основні організаційні елементи, які включає в себе діяльність органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинності.*

**Ключові слова:** злочинність, злочин, запобігання, органи внутрішніх справ, протиправна поведінка.

*В статье исследована сущность органов внутренних дел как субъектов предупреждения преступности, установлено их место в предупредительной деятельности. Выделены самостоятельные направления предупреждения преступности в рамках подразделений органов внутренних дел. Указаны основные организационные элементы, которые включает в себя деятельность органов внутренних дел по предотвращению преступности.*

**Ключевые слова:** преступность, преступление, предотвращение, органы внутренних дел, противоправное поведение.

*The article is investigated the essence of the internal affairs bodies as subjects of crime prevention, found their place in preventive activities. There is emphasis of independent direction of crime prevention units within the internal affairs bodies. Shown basic organizational elements that include the activities of the Interior for the Prevention of Crime.*

**Keywords:** crime, crime prevention, law enforcement bodies, unlawful behaviour.

Органи внутрішніх справ є одним з найважливіших суб'єктів запобігання злочинності. Вони здійснюють попереджувальну діяльність переважно на спеціально-кримінологічному рівні. Це здійснення заходів, які безпосередньо впливають на криміногенні фактори, усуваючи або нейтралізуючи їх (профілактична робота з особами, поставленими на профілактичний облік), і які передбачають інформування відповідних державних органів, громадських організацій, посадових осіб про виявлені в процесі здійснення правоохоронної діяльності причини і умови вчинення злочинів (чи окремих їх видів), що вимагають їх усунення.

Актуальність теми визначається тим, що злочинність в Україні залишається одним з найбільш небезпечних соціальних явищ, яке швидко заповнює сфери життєдіяльності, що не мають надійної правової охорони.

При всій складності криміногенної ситуації на початку тисячоліття органам внутрішніх справ удалося стабілізувати ситуацію в боротьбі зі злочинністю, розпочати реформування своїх структур. Проте на цьому тлі відбувається відставання державно-правового контролю над злочинністю, а небезпечний її рівень вимагає активного курсу на попередження злочинів. Водночас у державі поки що не сформовано надійної

системи попередження злочинності, недосконалою є її законодавча основа, а засоби, що застосовуються, не завжди є ефективними. А тому все це вимагає створення надійного науково-практичного підґрунтя, удосконалення форм, методів і заходів профілактичної діяльності.

Питання, пов'язані з розробкою проблем попередження злочинності, досліджувались у працях російських і вітчизняних учених: О.М. Бандурки, В.О. Глушкова, В.В. Голіни, В.К. Грищука, Л.М. Давиденка, І.М. Даньшина, П.С. Дагеля, О.М. Джужи, А.Е. Жалинського, А.П. Закалюка, В.С. Зеленецького, М.В. Костицького, І.І. Карпеця, О.М. Костенка, О.М. Литвака, М.І. Мельника, В.О. Негодченка, В.Т. Нора, П.І. Орлова, М.І. Панова, О.Б. Сахарова, В.М. Трубникова, В.І. Шакуна та інших фахівців. У численних працях з кримінального права та кримінології розглядалися загальні питання теорії попередження злочинності, запобігання окремих її видів, напрацьовано значний масив рекомендацій і пропозицій з цієї проблематики.

Проблема протидії злочинності - проблема сьогодення, вирішальним місцем якої є запобігання її на початкових стадіях, виявлення осіб, які схильні до протиправних дій, вдосконалення, а за можливістю - прийняття найсучаснішого законодавства, яке зможе врегулювати питання протидії злочинності.

Головною складовою частиною органів внутрішніх справ є міліція, у діяльності якої поєднуються адміністративні, оперативно-розшукові, охоронні (на договірних засадах), слідчі та запобіжні заходи боротьби зі злочинністю. Для виконання обов'язків по боротьбі зі злочинністю, а також функцій з її запобігання структурно в міліції і при ній створені відповідні головні управління, служби і підрозділи: боротьби з організованою злочинністю, карного розшуку, державної служби боротьби з економічною злочинністю, боротьби з незаконним обігом наркотиків, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, адміністративної служби міліції; державні автоінспекції, державні служби охорони, слідче дізнання, приймальники-розподільники, приймальники-розподільники для неповнолітніх та ін. Крім того, до системи органів внутрішніх справ належать також органи державного пожежного нагляду та ін.

Головні управління МВС, їх структурні і окремі підрозділи взаємодіють, використовуючи властиві їм методи і заходи. Проте їх діяльність щодо запобігання злочинності має самостійні напрями. Для одних запобігання є супутнім результатом функціональних обов'язків, для других однією із функцій у межах правоохоронної роботи, для третіх функціональна діяльність включає й запобігання.

Зважаючи на це, можна умовно об'єднати в групи управління, служби і підрозділи органів внутрішніх справ. Тоді до першої групи ввійдуть управління, служби і підрозділи, які виконують контрольно-дозвільні функції й для яких запобігання злочинності є супутнім завданням у межах правоохоронної діяльності чи супутнім результатом функціональної діяльності: управління адміністративної

служби міліції, підрозділи охорони громадського порядку, дозвільної, реєстраційної та міграційної роботи, дільничних інспекторів, державної автоінспекції, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, пожежного нагляду, приймальників-розподільників та ін. Другу групу становлять управління, служби і підрозділи, які безпосередньо проводять боротьбу з так званою загальнокримінальною і організованою злочинністю і для яких її запобігання є однією із функцій у межах правоохоронної діяльності міліції: управління (відділ) боротьби з організованою злочинністю (УБОЗ), управління (відділ) карного розшуку, державна служба боротьби з економічною злочинністю, управління (відділ) боротьби з незаконним обігом наркотиків та ін. Третю групу утворюють органи, для яких запобігання злочинам є процесуально-правовим обов'язком у межах дізнання та попереднього слідства, тобто вони здійснюють слідчу профілактику злочинів.

Правоохоронні органи, здійснюючи запобігання злочинності, діють у межах своєї компетенції. Особливо це стосується органів внутрішніх справ. Вони зосереджують свої зусилля на виявленні, нейтралізації, усуненні причин та умов злочинних посягань, а головним чином - на виявленні осіб, що замислюють зазначені діяння, готують їх на запобігання і припинення злочину. Останнє певною мірою є сферою оперативно-розшукової профілактики. Окреслені положення треба розглядати в єдиній системі запобігання злочинності.

Основою цієї системи є організація, оскільки вона відіграє найважливішу роль у діяльності із запобігання злочинності.

Система запобігання злочинності для забезпечення активного впливу повинна бути відповідним чином забезпечена. Вона має відповідати певним умовам, що передбачають: правове регулювання, матеріально-технічне та кадрове забезпечення, інформаційне забезпечення, наукове забезпечення, забезпечення взаємодії всіх суб'єктів попереджувальної діяльності й т. ін.

Слід зауважити, що запобігання злочинності лише тоді ефективно й дає необхідний результат, коли воно закріплене законодавчо, і відповідна діяльність базується на міцній організаційній і науковій основі.

Відомо, що будь-яка організаторська діяльність спрямована на створення оптимальних умов для здійснення тих чи інших видів робіт. Вирішальною ланкою будь-якої діяльності є організаційні заходи. Це стосується всіх сфер діяльності, також і тієї, до якої належать органи внутрішніх справ. Діяльність органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинності містить такі організаційні елементи: інформаційне забезпечення; кримінологічне прогнозування; кримінологічне планування; координацію, взаємодію і контроль; матеріально-технічне й кадрове забезпечення.

Ці елементи не вичерпують у повному обсязі структуру організаційної роботи органів внутрішніх справ щодо запобігання діяльності злочинців. Але у своїй сукупності вони становлять основу побудови і здійснення діяльності органів щодо запобігання цим злочинам.

Інформаційне забезпечення є необхідною умовою для успішної діяльності будь-якого роду. Воно становить собою цілеспрямовану діяльність по збору, переробці, зберіганню та створенню умов для використання інформації, необхідної для ефективного функціонування профілактичної системи. Головне призначення інформаційного забезпечення полягає в тому, щоб з найбільшою

вірогідністю й повнотою відображати об'єкт попереджувального впливу і зміни, що відбуваються в ньому. Це також передбачає необхідність отримання інформації й про самого суб'єкта запобігання, включаючи ступінь його організованості та координування роботи його ланок, наявності необхідних сил і засобів; розробку наукових рекомендацій і оволодіння ними. Таке інформаційне забезпечення необхідне й для запобігання окремим видам злочинності.

Кримінологічна інформація, крім вимог необхідності й достатності, повноти та достовірності, повинна також задовольняти вимогам сучасності, доступності й безперервності. Безпосереднє практичне значення має також сукупність найбільш зручних тактичних засобів та організаційних форм для кожної системи інформації, що відповідають науковій організації праці та прикладному призначенню системи.

Кримінологічна інформація, що використовується в діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинності, несе певний зміст. Найбільш значущою для ефективного запобігання злочинності є інформація про:

попередню протиправну і злочинну поведінку злочинця;

причини і умови, що сприяють учиненню таких злочинів;

соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові характеристики злочинця;

оточення зазначеної категорії осіб і виконувани ними соціальні ролі;

джерела можливого справляння позитивного впливу з метою переорієнтації антигромадської спрямованості злочинця.

Збір інформації не є самоцілью для органів внутрішніх справ, що проводять роботу із запобігання злочинності. Інформація про злочинців має бути орієнтована на конкретну й дієву профілактичну діяльність. Отримані відомості підлягають глибокому вивченню та аналізу.

Учені вважають, що важливим елементом запобігання злочинам є планування попереджувальної діяльності. Воно застосовується на всіх рівнях організації роботи органів внутрішніх справ. Головним завданням кримінологічного планування є координація зусиль відповідних державних органів, а також громадських організацій для досягнення цілей боротьби зі злочинністю щодо того чи іншого конкретного періоду. Завдяки плануванню забезпечується раціональна послідовність у вирішенні завдань практичної боротьби зі злочинністю, гармонійний розвиток усіх органів і служб, що ведуть цю боротьбу.

Необхідно констатувати, що в планах найбільш чітко проглядається тісний взаємозв'язок усіх елементів організаційної основи щодо запобігання злочинам. У них присутній і збір інформації, і розстановка сил і засобів, і забезпечення взаємодії та контролю. Мають бути відображені особливості, пов'язані зі специфікою злочинності, мотивацією діянь та особливостями злочинців.

Істотне значення в діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинності має і прогнозування, особливо прогнозування тенденцій учинення злочинцями злочинів і передбачення індивідуальної злочинної поведінки.

Базою для вирішення таких завдань є: певні закономірності злочинності як соціального явища; статистичні дані про угруповання, ментальність

особистості; визначення ступеня криміногенності тієї чи іншої категорії осіб. Глибоке й усебічне вивчення особистості злочинця, механізму його злочинної поведінки, а також аналіз деяких інших факторів дозволяє передбачити можливу поведінку таких осіб у майбутньому.

Виконання органами внутрішніх справ завдань із запобігання злочинності залежить від чіткого визначення функцій, прав і обов'язків кожного підрозділу і служби, а також від узгодженості їх дій. Необхідна координація та взаємодія в роботі ОВС щодо запобігання злочинності та контроль за її здійсненням.

Під координацією розуміється узгодженість дій підрозділів і служб ОВС у боротьбі з правопорушеннями (мається на увазі внутрішня координація). Необхідна й зовнішня координація. У цьому випадку ОВС погоджують свої дії з іншими державними органами й громадськими організаціями, які проводять попереджувальну діяльність.

Для успішної організації запобігання злочинності велике значення має правильно налагоджена взаємодія, а найголовніше - чітке правове регулювання всіх видів і форм запобігання.

Взаємодія в системі заходів боротьби зі злочинністю має бути, передусім, спрямована на таке запобігання, яке тісно пов'язане із запобіганням і припиненням цих злочинів, їх розкриттям і забезпеченням невідворотності покарання. Це комплексне завдання. Воно пов'язане з внутрішньою взаємодією й здійснюється в рамках одного відомства. Безумовно, важливе значення має й зовнішня взаємодія, коли в єдину правоохоронну систему входять прокуратура і суди, органи юстиції та внутрішніх справ і т. ін. Але навіть у рамках одного відомства важко вести роботу із запобігання злочинності без об'єднання зусиль усіх зацікавлених служб і підрозділів. Аналіз практичної роботи показує, що необхідна узгодженість при збереженні цих служб і підрозділів, потрібен обмін інформацією. Необхідно підкреслити важливість координації діяльності всіх взаємодіючих служб і підрозділів ОВС.

Взаємодія підрозділів і служб ОВС щодо запобігання злочинності здійснюється в різних формах і видах: повсякчасне планування, обмін інформацією, створення груп працівників ОВС з різних служб для вирішення будь-якого конкретного завдання й т. ін.

Зрозуміло, що відповідальне керівництво діяльністю із запобігання злочинам і відповідальність виконавців також повинні включатися в систему організації роботи. Ця сфера діяльності має регулюватися нормами права.

Особливу увагу слід звернути на необхідність оснащення зазначеної діяльності зв'язком і технікою на високому рівні, а також на необхідність серйозної підготовки працівників ОВС, що займаються питаннями профілактики та запобігання злочинності, на стабільність їх складу.

Працівникам правоохоронних органів української держави необхідно володіти спеціальними знаннями. Ведучи спеціальну роботу із запобігання злочинам, необхідно мати саме спеціальну підготовку. Але ж усі злочини різні, як і особи, що їх учиняють. У кожному випадку потрібні спеціальні конкретні знання. Це ж, звичайно, стосується й організації запобігання злочинності.

Важливим елементом організації запобігання злочинності є контроль за даного роду діяльністю, який можна вважати однією з форм керівництва. Він нерідко

сприяє виявленню недоліків у профілактичній діяльності.

Отже, ОВС здійснюють аналіз стану злочинності, її тенденції і факторів, що впливають на неї, на обслуговуваній території. Розробляють пропозиції для комплексних планів попередження злочинності.

Частину профілактичних заходів ОВС здійснюють по справах щодо конкретних злочинів, інших правопорушень. Ці заходи мають головним чином індивідуально-попереджувальний характер. Вони пов'язані із впливом на обставини, що обумовлюють поведінку певної особи.

ОВС виконують загальнопрофілактичні (неперсоніфіковані) функції підтримання правопорядку на вулицях і в громадських місцях. Роль у попередженні злочинності підрозділів ОВС (карного розшуку, дільничних інспекторів, слідчих, ДАІ та ін.) визначається специфікою покладених на них задач.

### Література

1. Закон України від 20.12.1990 р. «Про міліцію» // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 4. - С. 20.
2. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: [монографія] / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. - Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. - 308 с.
3. Вознюк А.А. Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями [Текст]: метод. рек. / [Вознюк А.А., Чернявський С.С., Татаров О.Ю., Василевич В.В. та ін.]. - К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. - 56 с.
4. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / В.В. Голіна - Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. - 120 с.
5. Джужа О.М. Профілактика злочинів: Підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. - К.: Атіка, 2011. - 720 с. (Затвержено МОН як підручник для студентів вищих навчальних закладів).
6. Джужа О.М. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (Пенітенціарна кримінологія): посібник / за ред. О.М. Джужи. - К.: НАВС, 2013. - 620 с.
7. Загуменна Ю.О. Особливості реалізації правоохоронної функції держави органами внутрішніх справ України / Ю.О. Загуменна // Європейські перспективи. Право. - 2010. - № 4. - С. 188-194.
8. Куц В.М. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії): [монографія] / В.М. Куц, О.В. Кириченко. - К.-Х.: Харків юридичний, 2014. - 212 с.
9. Міщенко С.Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.10.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С.Г. Міщенко. - К., 2011. - 19 с.
10. Негодченко В.О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів у сучасних умовах: дисертація канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національний ун-т внутрішніх справ. - Х., 2013.

*Небеська М.С.,  
доцент кафедри теорії та історії  
держави і права, ОДУВС  
Салман А.С.,  
курсант ОДУВС  
Надійшла до редакції: 07.02.2015*  
**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ  
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**